

Հայկ Հարությունյան

*Երևան քաղաքի դատախազության ավագ դատախազ,
իրավաբանական գիտությունների թեկնածու, Հայաստանում Ֆրանսիական
համալսարանի իրավագիտության ֆակուլտետի դասախոս*

**ՏՈՒԺՈՂԻ ԵՎ ՀԱՆՑԱՆՔ ԿԱՏԱՐԱԾ ԱՆՁԻ
ՀԱՇՏՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՔՈՎ ՔՐԵԱԿԱՆ
ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՎՈՒԹՅՈՒՆԻՑ ԱՂԱՏԵԼՈՒ
ԱՐԴԻ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ¹**

Համառոտագիր

Արդիականություն ու նպատակահարմարություն: Սույն աշխատության շրջանակներում ուսումնասիրության է ենթարկվել քրեական պատասխանատվությունից ազատելու՝ տուժողի և հանցանք կատարած անձի հաշտության հիմքը, որը նախատեսված է ՀՀ քրեական օրենսգրքի 82-րդ հոդվածում:

Քրեական պատասխանատվությունից ազատելու վկայակոչված հիմքը առաջին անգամ նախատեսվել է 2003 թվականի ապրիլի 18-ին ընդունված ՀՀ քրեական օրենսգրքով, իսկ 2021 թվականի մայիսի 5-ին ընդունված քրեական օրենսգրքով նախատեսվեց նշված հիմքի կիրառման ավելի մանրամասն կարգավորումներ:

Մինչդեռ կարելի է փաստել, որ քննարկվող հիմքի կիրառելիության ժամանակ առաջանում են հարցեր, որոնց պատասխանները տրված չեն ո՛չ գործող օրենսդրությամբ, ո՛չ էլ ՀՀ դատական պրակտիկայում: Մասնավորապես՝ ի՞նչ է հաշտությունը, համակցությամբ հանցանք կատարած անձը կարո՞ղ է քննարկվող հիմքով ազատվել քրեական պատասխանատվությունից, տուժողի հետ հաշտվելու հիմքով քրեական պատասխանատվությունից ազատելը հանդիսանում է իրավակիրառ մարմնի իրավո՞ւնքը, թե՞ պարտականությունը:

Հիշյալ և առաջ քաշված այլ հարցեր, որոնց անդրադարձել ենք սույն աշխատության շրջանակներում, պահանջում են լուծումներ՝ քրեաիրավական հիմքի լիարժեք կիրառման անհրաժեշտությամբ պայմանավորված:

Հոդվածի նպատակը: Տուժողի և հանցանք կատարած անձի հաշտության քրեական պատասխանատվությունից ազատելու հիմքի քրեաիրավական հիմնախնդիրների ուսումնասիրություն:

¹ Հոդվածը ներկայացվել է 01.09.2023թ., գրախոսվել է 13.11.2023թ.:

Արդյունքները: Հեղինակի կողմից տրվել է հաշտության բնորոշումը, բացահայտվել են «առաջին անգամ հանցանք կատարած անձ» հասկացության կիրառման գործնական խնդիրները, ապացուցվել է ՀՀ քրեական օրենսգրքի 82-րդ հոդվածի 5-րդ մասում նախատեսված՝ հիմքի սահմանափակման կիրառման խնդիրները:

Արդյունքների գործնական և տեսական նշանակությունը: Տեսական նշանակությունն այն է, որ ստացված արդյունքները կարող են տեսական հիմք հանդիսանալ հետագա հետազոտությունների համար, իսկ գործնական նշանակությունը՝ օգտագործվել քրեական օրենսդրության կատարելագործման և պրակտիկայի ձևավորման համար:

Հիմնաբառեր- առաջին անգամ հանցանք կատարած անձ, տուժողի և հանցանք կատարած անձի հաշտություն, պատճառված վնասի հատուցում կամ հարթում, ոչ մեծ կամ միջին ծանրության հանցանք, քրեական պատասխանատվությունից ազատել:

Ներածություն

Թեմայի ձևակերպում: Տուժողի և հանցանք կատարած անձի հաշտության հիմքով քրեական պատասխանատվությունից ազատելու հիմքի օրենսդրական և գործնական հիմնախնդիրների ուսումնասիրությունը և դրանց լուծումները:

Հետազոտության հիպոթեզի ձևակերպում: Աշխատությունում ներկայացված մոտեցումներն ու կատարված ուսումնասիրության արդյունքների վրա հիմնված առաջարկությունները կարող են օգտագործվել քրեական օրենսդրության կատարելագործման և պրակտիկայի ձևավորման համար:

Հետազոտության արդիականության հիմնավորումը: Ընտրված թեմայի արդիականությունը հիմնավորվում է այն հանգամանքով, որ նշված քրեաիրավական հիմքը գործնականում ունի լայն կիրառելիություն, մինչդեռ գործնականում բացակայում է այդ նորմի կիրառելիության միասնական մոտեցումը, որպիսի հանգամանքը պայմանավորված է օրենսդրական թերի կարգավորումներից և պրակտիկայի բացակայությունից:

Հետազոտության նպատակը և խնդիրները: Հետազոտության նպատակն է տուժողի և հանցանք կատարած անձի հաշտության՝ քրեական պատասխանատվությունից ազատելու հիմքի օրենսդրական և գործնական հիմնախնդիրների ուսումնասիրությունը և դրանց լուծումները: Այդ նպատակը պայմանավորել է հետազոտության շրջանակներում հետևյալ խնդիրների առաջաշումը՝ «առաջին անգամ հանցանք կատարած անձ» հասկացության գործնական կիրառելիությունը, «հաշտության» հասկացության բնորոշման բացակայությունը, պատճառված վնասի հատուցման կամ հարթման պայմանի բացակայությունը:

§ 1.1. Քրեական պատասխանատվությունից ազատելը՝ որպես քրեական իրավունքի ինստիտուտ

Նոր քրեական քաղաքականությունը քրեական պատասխանատվության և պատժի խնդիրները դիտարկում է որոշակի փոխզիջման՝ որպես իրավական պետությունում տվյալ խնդրի լուծման թույլատրելի միջոց²: Այդ իսկ պատճառով յուրաքանչյուր պետություն պետք է որդեգրի քրեական այնպիսի քաղաքականություն, որի արդյունքում հնարավոր կլինի քրեաիրավական և քրեադատավարական միջոցներով արդյունավետ պայքարել հանցավորության դեմ, ինչպես նաև կանխել այն:

ՀՀ քրեական օրենսգրքում առկա են նորմեր, որոնք կարգավորում են հանցանք կատարելուց հետո անձի կողմից դրսևորած դրական վարքագծի հիման վրա առաջացող հատուկ հասարակական հարաբերություններ: Այդ նորմերում սահմանվում են պահանջներ, որոնց իրականացումը ենթադրում է, որ հանցանք կատարած անձը կորցրել է իր երբեմնի հանրային վտանգավորությունը, ինչը հիմք է՝ անձին ազատելու հետագա քրեաիրավական ներգործության միջոցներից, մասնավորապես՝ քրեական պատասխանատվությունից: Քրեական իրավունքի տեսությունում այդ նորմերն իրենց իրավական բնույթով կարգավորում են հատուկ հարաբերություններ և հանդիսանում խրախուսական նորմեր: Խրախուսանքի համար անհրաժեշտ պայման է հանցանք կատարելուց հետո հանցանք կատարած անձի կողմից դրական վարքագիծ դրսևորելը: Քրեական իրավունքում քննարկվող նորմերի ամբողջությունը կազմում է հենց քրեական պատասխանատվությունից ազատելու ինստիտուտը:

ՀՀ քրեական օրենսգրքով նախատեսված քրեական պատասխանատվությունից ազատելու հիմքերը կարելի է պայմանական դասակարգել ըստ դրանց կիրառման իմպերատիվության հատկանիշի, մասնավորապես՝

1. հանգամանքներ, որոնց առկայության դեպքում հանցանք կատարած անձը **կարող է** ազատվել քրեական պատասխանատվությունից (գործուն գղջալու հիմք),

2. հանգամանքներ, որոնց առկայության դեպքում հանցանք կատարած անձը, **պետք է** ազատվի քրեական պատասխանատվությունից (հանցագործությունից կամովին հրաժարվելու, տուժողի և հանցանք կատարած անձի՝ հաշտության, հանցանքի վաղեմության ժամկետներն անցնելու հիմքեր):

Մեր խորին համոզմամբ, քրեական օրենսդրությունում առկա վերոհիշյալ հանգամանքները հանդես են գալիս որպես պետության այլընտրանքային պատասխան անձի կատարած անօրինականության դեմ, որի միջոցով օրենքով սահմանված կարգով անձին քրեական պատասխանատվության ենթարկելու և պատիժ կիրառելու փոխարեն, ինչպես նշում է Ն.Վ. Երոխինը, «(...) պետությունն

² Տե՛ս Якобашвили Г.М. Освобождение от уголовной ответственности в связи с примирением с потерпевшим: дисс. ... канд. юрид. наук. М., 2002, էջ 4-5:

օրինական «գործարք կնքելով» հանցանք կատարած անձի հետ»³ իր առաջնային խնդիրն է համարում ոչ այնքան հանցագործին պատժելը, որքան արժեքներն ու շահերը օրենքով պաշտպանելը:

§ 1.2. Տուժողի և հանցանք կատարած անձի՝ հաշտության հիմքով քրեական պատասխանատվությունից ազատելու կիրառման պայմանները

Տուժողի հետ հաշտվելու հիմքով քրեական պատասխանատվությունից ազատելու հիմքը նախատեսված է եղել նաև 2003 թվականի ապրիլի 18-ին ընդունված ՀՀ քրեական օրենսգրքի (այսուհետ՝ նաև Նախորդ օրենսգիրք) 73-րդ հոդվածում, որը սահմանում է. «Ոչ մեծ ծանրության հանցանք կատարած անձը կարող է ազատվել քրեական պատասխանատվությունից, եթե նա հաշտվել է տուժողի հետ և հատուցել կամ այլ կերպ հարթել է նրան պատճառած վնասը»: Նույնական կարգավորում նախատեսվել է նաև 2021 թվականի մայիսի 5-ին ընդունված ՀՀ քրեական օրենսգրքի (այսուհետ՝ նաև Նոր օրենսգիրք) 82-րդ հոդվածի («Քրեական պատասխանատվությունից ազատելը տուժողի և հանցանք կատարած անձի՝ հաշտության հիմքով») 1-ին մասում, որի համաձայն՝ **«Եթե անձն առաջին անգամ է հանցանք կատարել, ապա ազատվում է քրեական պատասխանատվությունից, եթե նրա կատարած արարքը ոչ մեծ կամ միջին ծանրության հանցանք է, և նրա ու տուժողի միջև առկա է հաշտության վերաբերյալ ինքնուրույն և ազատ կամարտահայտության վրա հիմնված փոխադարձ համաձայնությունը, բացառությամբ այն դեպքերի, երբ կատարված հանցանքում առկա են ընտանիքում բռնության հատկանիշներ»:**

Նոր քրեական օրենսգրքում տրված բնորոշումն էականորեն տարբերվում է Նախորդ օրենսգրքի 73-րդ հոդվածում նախատեսված ձևակերպումից: Հիմնական տարբերությունը հանգում է նրան, որ նախ՝ քննարկվող քրեական պատասխանատվությունից ազատելու հիմքը դարձել է «իմպերատիվ», ինչպես նաև օրենսդրի կողմից նախատեսվել է նշված հիմքի կիրառման ավելի մանրամասն կարգավորումներ, մասնավորապես՝ անդրադարձ է կատարվել հանցակցի, ինչպես նաև հանցանք կատարած անչափափաս և սահմանափակ մեղսունակ անձանց կողմից տուժողի հետ հաշտվելու առանձնահատկություններին:

Նոր օրենսգրքի 82-րդ հոդվածի 1-ին մասի վերլուծությունից հետևում է, որ օրենսդիրը սահմանել է չորս պայմաններ (**առաջին անգամ հանցանք կատարել, ոչ մեծ կամ միջին ծանրության հանցանք կատարել, տուժողի և հանցանք կատարած անձի հաշտություն, ընտանիքում բռնության հատկանիշների բացակայություն**), որոնք իրենց էությամբ նույնարժանողակ չեն, և քրեական

³ Стів Ерохина Н.В., Прекращение уголовного дела и (или) уголовного преследования в связи с деятельным раскаянием на стадии предварительного расследования. М.: Изд-во Моск. ун-та МВД России, 2002, էջ 28:

պատասխանատվությունից ազատելու հարցը լուծելիս յուրաքանչյուրն ունի իր իրավական արժեքը: Ավելին՝ նշված հիմքով անձին քրեական պատասխանատվությունից ազատելու համար անհրաժեշտ է չորս պայմանների միաժամանակյա առկայությունը:

«Առաջին անգամ հանցանք կատարած անձի» հասկացության բնորոշումն առաջին անգամ օրենսդրական մակարդակով նախատեսվել է Նոր օրենսգրքի 3-րդ հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ կետում, որի համաձայն՝ **առաջին անգամ հանցանք կատարած է համարվում այն անձը, որը նախկինում հանցանք չի կատարել կամ կատարել է, սակայն ազատվել է քրեական պատասխանատվությունից, կամ որի դատվածությունը սույն օրենսգրքով սահմանված կարգով մարվել կամ վերացվել է:** Թեև նշված հասկացությունը օգտագործվում էր նաև Նախորդ օրենսգրքում (ընդհանուր և հատուկ մասերում), սակայն օրենսդրորեն տրված չէր դրա բնորոշումը, ինչը գործնականում առաջացնում էր այդ հասկացության միատեսակ կիրառության ապահովման խնդիր: Օրենսդրական ճշգրիտ բնորոշման կարևորությունն առաջին հերթին պայմանավորվում է այն հանգամանքով, որ դրա միջոցով օրենսդիրը սահմանափակում է քրեական պատասխանատվությունից ազատելու նորմի կիրառման շրջանակն այն հանցանք կատարած անձանց նկատմամբ, ովքեր ունեն հանրային վտանգավորության բարձր աստիճան:

Իրավաբանական գրականությունում գոյություն չունի միատեսակ մոտեցում, թե որն է հանդիսանում առաջին անգամ հանցանք կատարելը:

Իրավաբան-գիտնականների գերակշռող մասը նշում է, որ «Առաջին անգամ կատարված է համարվում այն հանցանքը (արարք), որը անձը փաստացի կատարել է առաջին անգամ, կամ արարքը, որը անձը թեև կատարել է ոչ առաջին անգամ, սակայն կատարված հանցանքի համար անցել են քրեական պատասխանատվության ենթարկելու վաղեմության ժամկետները⁴»: Ս.Գ. Կելինսկան կարծում է, որ հանցանքը պետք է համարել առաջին անգամ կատարված, երբ հանցանքը կա՛մ փաստացիորեն, կա՛մ իրավականորեն կատարվել է առաջին անգամ, այսինքն՝ կա՛մ վաղեմության ժամկետները մարվելուց, կա՛մ նախկինում կատարած հանցանքի համար դատվածությունը հանվելուց կամ մարվելուց հետո⁵:

«Առաջին անգամ հանցանք կատարած» օրենսդրական բնորոշման բացահայտման շրջանակներում, անհրաժեշտ է քննարկել այն իրավիճակը, երբ անձը հանցանքը (ոչ մեծ կամ միջին ծանրության) կատարում է իրական կամ իդեալական համակցությամբ, արդյո՞ք վերջինս նշված հիմքով կարող է ազատվել քրեական պատասխանատվությունից կատարած հանցանքների համար:

Առաջին անգամ հանցանք կատարելու հասկացության ճիշտ կիրառումն ունի

⁴ Ст'ю Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации // Отв. ред. А.В. Наумов. 2-е изд., перераб. и доп. М.: Юристъ, 1996, էջ 206:
⁵ Ст'ю Келина С.Г., Теоретические вопросы освобождения от уголовной ответственности. / Отв. ред.: Пионтковский А.А. М.: Наука, 1974, էջ 159:

իր կարևորությունը, քանի որ նախ՝ գործնականում նշված իրավիճակները հաճախ են առաջանում, երկրորդ՝ գործնականում բացակայում է նշված հասկացության կիրառման միասնական մոտեցումը:

Ն.Կուզնեցովայի մոտեցման համաձայն՝ եթե անձի կատարած արարքի մեջ առկա է հանցանքի համակցություն, ապա հնարավոր է անձին ազատել քրեական պատասխանատվությունից կատարած արարքներից միայն առաջինից⁶:

Յու.Վ. Մատվեևայի կարծիքով՝ եթե անձի կողմից կատարվում է միանգամից երկու հանցանք, ապա այդ անձին հնարավոր է բոլոր հանցանքերի համար ազատել քրեական պատասխանատվությունից, քանի որ այս դեպքում անձը հանցանքը իրավականորեն կատարել է առաջին անգամ⁷:

«Առաջին անգամ հանցանք կատարելու» հասկացության կիրառելիության վերաբերյալ արդեն իսկ դատարաններում ձևավորվել է որոշակի պրակտիկա: Մասնավորապես՝ Արմավիրի մարզի առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարանը 2023 թվականի ապրիլի 28-ի թիվ ԱԲԴ/0302/01/22 գործով որոշում է կայացրել մեղադրյալ Ս.Դ-ի նկատմամբ Նախորդ օրենսգրքի 34-177-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 3-րդ կետով, 177-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 2-րդ կետով և 177-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 3-րդ կետով իրականացվող քրեական հետապնդումը դադարեցնել՝ Նոր օրենսգրքի 82-րդ հոդվածի 1-ին մասի, այն է՝ տուժող Ռ.Զ.-ի հետ հաշտվելու հիմքով⁸:

Հիշյալ որոշումից հետևում է, որ դատարանը նույն վարույթով, նույն անձի կողմից կատարված մեկից ավելի միջին ծանրության հանցանքները դիտարկել է, որպես առաջին անգամ կատարված հանցանք և անձին ազատել է քրեական պատասխանատվությունից՝ տուժողի հետ հաշտվելու հիմքով: Ստացվում է, որ եթե անգամ անձի կողմից կատարվել են մեկից ավելի հանցանքներ (ոչ մեծ և միջին ծանրության), ապա վերջինիս արարքը ՀՀ քրեական օրենսգրքի 3-րդ հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ կետի իմաստով, համարվում է առաջին անգամ հանցանք կատարած անձ:

Այսպիսով, պետք է նշել, որ թե՛ իրական և թե՛ իդեալական համակցության դեպքում անձը մեկ կամ մեկից ավելի արարքներով կատարում է երկու կամ ավելի հանցանքներ, հետևաբար հանցանք կատարած անձը նշված հիմքով կարող է քրեական պատասխանատվությունից ազատվել միայն կատարված հանցանքներից մեկի համար: Սակայն քրեական պատասխանատվությունից ազատելու իրագործման շրջանակներում, կախված համակցության տեսակից (իդեալական կամ իրական), վարույթն իրականացնող մարմինն անձին քրեական պատասխանա-

⁶ Տե՛ս Кузнецова Н., Частичное прекращение уголовного дела при множественности преступлений // Законность. № 3, М., 2001, էջ 31:

⁷ Տե՛ս Матвеева Ю.В., Освобождение от уголовной ответственности в связи с деятельным раскаянием: Автореф. дис... канд. юрид. наук. М., 2001, էջ 19:

⁸ Տե՛ս Արմավիրի մարզի առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարանի 2023 թվականի ապրիլի 28-ի թիվ ԱԲԴ/0302/01/22 գործով որոշումը:

տվությունից ազատելու հարցում պետք է դրսևորի տարբերակված մոտեցում: Մասնավորապես՝ եթե հանցանքը կատարվել է իրական համակցությամբ, ապա անձը պետք է քրեական պատասխանատվությունից ազատվի դրանցից միայն առաջին հանցանքի կատարման համար, իսկ եթե հանցանքը կատարվել է իդեալական համակցությամբ, ապա հանցանք կատարած անձին պետք է հնարավորություն տրվի ընտրելու հանցանքներից որի համար ազատվի քրեական պատասխանատվությունից: Վերջին մոտեցումը հիմնավորվում է նրանով, որ իդեալական համակցության դեպքում անձը մեկ արարքով կատարում է քրեական օրենսգրքի հատուկ մասով նախատեսված երկու կամ ավել հանցանքներ, ինչը գործնականում դժվարացնում է տարանջատել, թե հանցանքներից որն է կատարվել առաջինը: Օրինակ՝ եթե անձն իդեալական համակցությամբ կատարել է ոչ մեծ և միջին ծանրության հանցանքներ, ապա վերջինս կարող է ազատվել քրեական պատասխանատվությունից միջին ծանրության հանցանքի կատարման համար՝ անկախ այն հանգամանքից, թե իդեալական համակցությամբ մեջ ընդգրկված հանցանքներից որ գործողությունն (արարք) է առաջինը կատարվել:

Գործնականում հանդիպող հաջորդ իրավիճակը այն է, երբ հանցանք կատարելու ժամանակ անձն ունեցել է դատվածություն, սակայն հաշտության ժամանակ նշված դատվածությունը մարվել կամ վերացվել է, արդյո՞ք վերջինիս կատարած հանցանքը կարող է գնահատվել առաջին անգամ կատարված:

ՀՀ քրեական օրենսգրքի 8-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ «Սույն օրենսգրքով նախատեսված հանցանքը կատարելու ժամանակ է համարվում գործողությունը կամ անգործությունը կատարելու պահը՝ անկախ հետևանքներն առաջանալու պահից»:

Նշված իրավական նորմի վերլուծությունից հետևում է, որ հանցանք կատարելու ժամանակ է համարվում հենց արարքը կատարելու պահը, իսկ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 82-րդ հոդվածում նշվում է առաջին անգամ **հանցանք** կատարել հասկացությունը, ինչը ենթադրում է, որ առաջին անգամը վերաբերվում է հանցանքին, իսկ հանցանքի կատարման ժամանակ է համարվում գործողությունը կամ անգործությունը կատարելու պահը: Այլ կերպ՝ օրենսդիրը որպես ելակետային հասկացություն օգտագործում է հանցանքը, հետևաբար անկախ այն հանգամանքից, թե երբ է տուժողը և հանցանք կատարած անձը հաշտվել, եթե այն կատարվել է դատվածության ժամանակ, ապա վերջինս ՀՀ քրեական օրենսգրքի 82-րդ հոդվածի հիմքով չի կարող ազատվել քրեական պատասխանատվությունից, քանի որ նրա հանցանքը չի համարվի առաջին անգամ կատարված:

ՀՀ քրեական օրենսգրքի 82-րդ հոդվածով սահմանված հաջորդ օրենսդրական պահանջն այն է, որ հանցանքը պետք է լինի ոչ մեծ կամ միջին ծանրության: Նույն օրենսգրքի 17-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ «Ոչ մեծ ծանրության հանցանքներ են համարվում սույն օրենսգրքով նախատեսված այն արարքները, որոնց համար սույն օրենսգրքի Հատուկ մասով նախատեսված առավելագույն

պատիժը չի գերազանցում 2 տարի ժամկետով ազատազրկումը, կամ որոնց համար նախատեսված է ազատությունից զրկելու հետ չկապված պատիժ», իսկ նույն հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ «Միջին ծանրության հանցանքներ են համարվում սույն օրենսգրքով նախատեսված այն արարքները, որոնց համար սույն օրենսգրքի Հատուկ մասով նախատեսված առավելագույն պատիժը չի գերազանցում 5 տարի ժամկետով ազատազրկումը»:

Ի տարբերություն 2003 թվականի մայիսի 18-ին ընդունված ՀՀ քրեական օրենսգրքի 73-րդ հոդվածի 1-ի մասի կարգավորմանը, որտեղ նախատեսված էր բացառապես ոչ մեծ ծանրության հանցանքը՝ նոր քրեական օրենսգրքով օրենսդիրը ընդլայնել է տուժողի և հանցանք կատարած անձի՝ հաշտության հիմքով քրեական պատասխանատվությունից ազատելու դեպքերը՝ տարածելով նաև միջին ծանրության հանցանքների վրա:

Նոր քրեական օրենսգրքի հեղինակները նշված մոտեցումը հիմնավորել են այն հանգամանքով, որ նախորդ քրեական օրենսգրքում այս ինստիտուտի կիրառության շրջանակները խիստ նեղացված են՝ կապվելով միայն ոչ մեծ ծանրության հանցանք կատարելու հետ: Նման պարագայում այն դառնում է գրեթե ոչ կիրառելի՝ նկատի ունենալով նաև այն, որ ոչ մեծ ծանրության հանցագործությունների մի զգալի մասը մասնավոր մեղադրանքի գործեր են, և զուտ տուժողի բողոքի բացակայությունը, նույնիսկ եթե հանցավորի և տուժողի միջև հաշտությունը չի կայացել և տուժողին պատճառված վնասը չի հատուցվել կամ այլ կերպ չի հարթվել, արդեն իսկ անձին քրեական պատասխանատվությունից ազատելու պայման է: Հարցի լուծման տարբերակ է միջին ծանրության հանցագործությունների պարագայում ևս այս ինստիտուտի կիրառման հնարավորության ընձեռումը, հատկապես որ մասնավոր մեղադրանքի գործերի շարքում ևս հանդիպում են միջին ծանրության հանցագործություններ⁹:

Նշվածի վերաբերյալ քրեական իրավունքի տեսությունում առկա են տարբեր մոտեցումներ: Այսպես՝ ինչպես նշում է Ի.Մ. Ալիկպերովը. «(...) որոշ դեպքերում անհրաժեշտ է հաշվի առնել տուժողի կարծիքը, մասնավորապես՝ այլ տեսակի (միջին ծանրության և ծանր հանցագործություններ) հանցագործություններ կատարած անձի քրեական պատասխանատվության հարցը լուծելու դեպքում: Ասվածը, մասնավորապես, վերաբերում է միջին ծանրության և ծանր հանցագործություններին, բայց որոնց դեպքում տուժողի կյանքին կամ առողջությանը ծանր հետևանքներ չեն պատճառվել: Նման դեպքերում զոհի կամքն անտեսելով՝ մեղավորին քրեական պատասխանատվության ենթարկելը հանգեցնում է նրան, որ տուժողի շահերը խախտվում են երկու անգամ. Առաջինը՝ հանցագործի գործողությունների, երկրորդը՝ պետական մարմինների գործողությունների հետևանքով»¹⁰:

⁹ Տե՛ս Հայաստանի Հանրապետության նոր քրեական օրենսգրքի հայեցակարգ, էջ 61:

¹⁰ Տե՛ս Аликперов Х. Освобождение от уголовной ответственности в связи с примирением с потерпевшим // Законность. № 6, М., 1999, էջ 13:

Վ.Գ. Ուլյանովը նույնպես համաձայն է ընդլայնել տուժողի հետ հաշտվելու հիմքով քրեական պատասխանատվությունից ազատելու արարքների շրջանակը՝ դրանում ընդգրկելով նաև միջին ծանրության հանցագործությունները¹¹:

Գտնում ենք, որ տուժողի և հանցանք կատարած անձանց հաշտության դեպքերը նաև միջին ծանրության հանցանքների վրա տարածելով՝ կրնդլայնվի նշված հիմքի կիրառելիությունը, ինչը կխթանի վարույթն իրականացնող մարմնի ծանրաբեռնվածությունը բեռնաթափելուն:

Օրենսդրի կողմից, անձին հաշտության հիմքով քրեական պատասխանատվությունից ազատելու նախատեսված հաջորդ պայմանը, հանցանք կատարած անձի և տուժողի հաշտությունն է: Ի տարբերություն նախկին քրեական օրենսգրքի՝ նոր քրեական օրենսգրքում, օրենսդիրը չի սահմանափակվում միայն հաշտության հասկացության ամրագրումով, այլ որոշակի չափով փորձում է բնորոշել այն՝ նշելով, որ հաշտությունը պետք է լինի որպես ինքնուրույն, ազատ կամարտահայտության վրա հիմնված փոխադարձ համաձայնություն: Այլ կերպ՝ օրենսդիրը հաշտության հասկացությանն օժտել է ինքնուրույնության, ազատ կամարտահայտության և փոխադարձ համաձայնության չափանիշներով:

Ըստ Խ.Ալիկպերովի՝ հաշտությունը պետք է ընդունել որպես տուժողի կողմից հանցագործություն կատարած անձին քրեական պատասխանատվության ենթարկելու մասին ներկայացված դիմումից հրաժարում կամ քրեական գործի կարճման մասին ներկայացված դիմում՝ հաշտության հասնելու վերաբերյալ¹²:

Հաշտությունն այն է, երբ տուժողն իր կամարտահայտությամբ հրաժարվում է դատական կարգով իր իրավունքների պաշտպանությունից¹³:

Դա երկկողմանի կայացված փաստաթուղթ է, որը պահանջում է ոչ միայն տուժողի համաձայնությունը, այլ նաև մեղադրյալի¹⁴:

Հաշտությունը նշանակում է քաղաքացիների միջև օրինական հարաբերությունների վերականգնում՝ բացառելով պետության հարկադրանքի կիրառման անհրաժեշտությունը, (...) ¹⁵:

Հաշտության հասկացության հարցի կապակցությամբ իր դիրքորոշումն է հայտնել նաև Վճռաբեկ դատարանը՝ մասնավորապես նշելով. «(...) Հանցանք կատարած անձի համար հաշտությունը հանցանքի կատարման մեջ իրեն մեղավոր ճանաչելն է, այդ արարքի համար զղջալը, ափսոսանք հայտնելը, իսկ տուժողի

¹¹ Ст'у Ульянов В.Г., Реализация прав потерпевших в российском уголовном процессе: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Краснодар, 1998, էջ 13-14:
¹² Ст'у Аликперов Х., Освобождение от уголовной ответственности в связи с примирением с потерпевшим // Законность. № 6, М., 1999, էջ 12:
¹³ Ст'у Давыдов П.М., Мирский Д.Я. Прекращение уголовных дел. М.: Юрид. лит., 1963, с. 60:
¹⁴ Ст'у Катъкало С.И., Лукашевич В.З., Судопроизводство по делам частного обвинения. Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1972, էջ 123:
¹⁵ Ст'у Гальперин И.М., Об уголовном преследовании, осуществляемом потерпевшим в советском уголовном процессе // Советское государство и право. № 10, М.: Наука, 1957, էջ 52:

համար՝ հանցանք կատարած անձին ներելը: Բացի այդ, հաշտությունն ենթադրում է տուժողի և ենթադրյալ հանցագործի կամավոր և փոխադարձ համաձայնություն միմյանց հետ հաշտվելու վերաբերյալ: Այսինքն՝ հաշտությունը պետք է լինի ինչպես գործողություն, այնպես էլ փոխադարձ գործողությունների արդյունք:

Հաշտության կամավոր բնույթը ենթադրում է հաշտվելու վերաբերյալ կողմերի ինքնուրույն և ազատ կամահայտնություն:

Հաշտության փոխադարձ բնույթը նշանակում է, որ կողմերից երկուսն էլ պետք է հայտարարեն հաշտության մասին»¹⁶:

Վ.Վ. Ցենյովան արդարացիորեն նշում է, որ նպատակահարմար է հաշտությունը դիտարկել երկու ասպեկտների միջոցով. մի կողմից՝ որպես գործընթաց, որն իրականացվում է որոշակի ժամանակի ընթացքում, մյուս կողմից՝ որպես արդյունք, հետևանք, որն ի հայտ է գալիս համապատասխան գործողությունների հետևանքով¹⁷:

Ի.Մ. Գալպերինը նշում է, որ հաշտությունը բնականոն հարաբերությունների վերականգնում է: Այսպես, սույն մոտեցման մեջ արտացոլված են միանգամից մեկից ավել հաշտեցման հատկանիշներ. «վերականգնումը»՝ որպես գործընթաց, սույն գործընթացին նվազագույնը երկու անձանց մասնակցությունը, և «վերականգնումը»՝ որպես արդյունք¹⁸:

Հաշտեցման գործընթացին պետք է մասնակցի են նվազագույնը երկու անձ՝ հանցագործություն կատարած անձը և հանցագործությունից տուժած անձը: Ուստի նպատակահարմար չէ համաձայնել Պ.Ս. Դավիդովայի, Դ.Ս. Միրսկիի, Խ.Դ. Ալեկսեբրովարծում են, թե հաշտությունը տուժողի կողմից հանցանք կատարած անձի դեմ ներկայացրած քրեական պատասխանատվության ենթարկելու դիմումից միակողմանի հրաժարումն է: Հաշտության գործընթացին պարտադիր պետք է մասնակցի են նվազագույնը երկու անձ, քանի որ այն երկկողմանի համաձայնություն է:

Դեռևս XIX դարի վերջերին Ա. Լոխվիցկին նշում էր. «Ի՞նչ է պետք հասկանալ հաշտության եզրույթի տակ, փոխադարձ իրական հաշտեցում, թե՛ բավարար է միակողմանի տուժող կողմի դիմումը, որ նա հաշտվում է: Ակնհայտ է, որ վերջինի դեպքում դա չի արձանագրվի որպես հաշտեցում, այլ՝ որպես ներում: (...): Պատժի չիրականացման գլխավոր հիմքը ոչ թե նվազ հանցագործություններն են, ինչպիսիք են գրպարտությունը, վիրավորանքը և այլն, այլ այն, որ թշնամությունը զիջել է խաղաղությանը, հետևաբար հանրային շահը չի վնասվել: Երբ մեղավորը

¹⁶ Տե՛ս ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2011 թվականի հուլիսի 13-ի թիվ ԵԱԶԳ/0157/01/10 որոշման 18-րդ կետ:

¹⁷ Տե՛ս Ценева В.В., Освобождение от уголовной ответственности в связи с примирением с потерпевшим, дис. ... канд. юрид. наук. Кемерово, 2002, էջ 153:

¹⁸ Տե՛ս Гальперин И.М., Наказание: социальные функции, практика применения. М.: Юрид. лит., 1983, էջ 206:

չի զոջում, թշնամությունը չի դադարում, ապա հաշվի առնելով հանրության շահը՝ նպատակահարմար է նրան բաց թողնել առանց պատիժ կիրառելու: Բայց օրենքը չի սահմանել հաշտեցման ապացույցի որևէ պայման, և մեր պրակտիկան ձևավորվել է միայն վիրավորվածի կամ տուժողի դիմումի հիման վրա»¹⁹:

Մեր կարծիքով Ի.Մ. Գալպերինի այն մոտեցումը, որ պետք է վերականգնվեն «կանոնավոր, բնականոն իրավական հարաբերությունները», այդքան էլ արդարացված չէ: Առաջին՝ բոլոր անձնական հարաբերությունները հնարավոր չէ կարգավորել իրավունքով, երկրորդ, հեղինակի կողմից ներկայացված է ընդարձակ հասկացություն, քանի որ, օրինակ՝ քրեական իրավունքի ոլորտում հնարավոր է հասնել խաղաղության, բայց միևնույն ժամանակ լինել կոնֆլիկտային այլ հարաբերություններում, օրինակ՝ քաղաքացիաիրավական հարաբերություններում: Մեր կարծիքով այս դեպքում պետք է խոսել կոնկրետ հարաբերությունների մասին, որոնք առաջացել են հանցագործության արդյունքում, և որոնք պետք է կարգավորվեն:

Ավելին, ինչպես նշում է Ռ.Կ. Պլիսկոն, տուժողի հետ հաշտվելը հիմնականում կրում է ձևական (ֆորմալ) բնույթ, որի առկայությունն իրականում չի նախատեսում կողմերի միջև սահմանել բարեկամական կամ մտերմիկ հարաբերություններ: Հարաբերություններն իրենց միջև կարող են մնալ ինչպես նախկինում՝ լարված և թշնամական: Սակայն, եթե այս դեպքում տուժողը չի առարկում քրեական հետապնդման դադարեցման դեմ, և միաժամանակ առկա են օրենսդրական այլ իրականացված պահանջներ, որոնք նախատեսված են տուժողի հետ հաշտվելու դեպքում քրեական պատասխանատվությունից ազատելու նորմում, մեղավորը կարող է ազատվել քրեական պատասխանատվությունից²⁰:

Մեր կարծիքով հաշտությունը կարելի է բնորոշել որպես գործընթաց և արդյունք, որն իր բնույթով ինքնուրույն և ազատ կամարտահայտության վրա հիմնված փոխադարձ համաձայնություն է՝ ուղղված տուժողի և հանցանք կատարած անձի միջև առաջացած հանցանքի հետևանքները վերացնելուն, իրավական միջոցներով հասարակական հարաբերությունները վերականգնելուն և պահպանելուն:

Ի տարբերություն ՀՀ նախկին քրեական օրենսգրքի 73-րդ հոդվածի 1-ին մասի կարգավորմանը՝ ՀՀ նոր քրեական օրենսգրքի 82-րդ հոդվածի 1-ին մասում բացակայում է հանցանքի հետևանքով տուժողին պատճառված վնասի հատուցման կամ հարթման վերաբերյալ օրենսդրական պայմանը: Այլ կերպ՝ նոր օրենսգրքով հանցանքի հետևանքով տուժողին պատճառված վնասի հատուցումը կամ հարթումը՝ այլևս չի դիտարկվում որպես քրեական պատասխանատվությունից ազատելու պայման: Ընդ որում՝ նոր քրեական օրենսգրքի հայեցակարգի ուսում-

¹⁹ Ст'ю Лохвицкий А., Курс русского уголовного права. С.-Пб.: Журн. М-ва юст., 1867, էջ 266-267:
²⁰ Ст'ю Плиско Р.К., Освобождение от уголовной ответственности в связи с примирением с потерпевшим, дис. ... канд. юрид. наук. Владивосток, 2009, էջ 145:

նասիրությունից ևս հնարավոր չէ եզրահանգել, թե ինչ հիմնավորումների արդյունքում են հեղինակները հրաժարվել նոր քրեական օրենսգրքում նշված պայմանի նախատեսումից:

ՀՀ նախկին քրեական օրենսգրքի 73-րդ հոդվածի 1-ին մասը սահմանում էր կամընտրային հնարավորություն՝ հատուցել կամ այլ կերպ հարթել պատճառված վնասը:

Լ.Չ Թադևոսյանը նշում է, որ օրենսդիրը սահմանում է հանրային վտանգավոր հետևանքների վերացման երկու տեսակ. առաջին՝ «վնասի հատուցում» և երկրորդ՝ «հանցագործությամբ պատճառված վնասն այլ կերպ հարթելը», երբ հանցագործություն կատարված անձը կարող է, օրինակ, վերադարձնել հափշտակված իրը կամ ամբողջովին փոխհատուցել պատճառված վնասը գումարային տեսքով, վճարել տուժողի բուժման ողջ ծախսերը (եթե հանցագործության արդյունքում կատարվել է անհրաժեշտ պաշտպանության սահմանազանցում, որի արդյունքում տուժողը կորցրել է լսողությունը կամ տեսողությունը, ապա նրան պատճառված վնասը հնարավոր չէ հատուցել, հնարավոր է միայն «հարթել») և այլն²¹:

Իրավաբանական գրականության մեջ սույն հասկացությունների փոխհարաբերակցությունների շուրջ առկա չէ միասնական մոտեցում:

Պ.Գ. Մարֆիցինը կարծում է, որ «վնասը հարթել» հասկացությունն ավելի լայն է իր նշանակությամբ, քան «վնաս հատուցելը»: Հեղինակի կարծիքով. «Պատճառված վնասը հարթելը կարող է կայանալ հափշտակված գումարի կամ գույքի վերադարձմամբ, տուժողին հափշտակվածի փոխարեն այլ առարկաներ տրամադրելով կամ այլ ձևով փոխհատուցելով: Միաժամանակ կարևոր չէ հատուցման ձևը: Հափշտակված առարկաները և արժեքները կարող են վերադարձվել քննիչի կողմից այն ժամանակ, երբ նրանք առգրավված կլինեն մեղադրյալից, գումարային փոխհատուցումը կարող է փոխանցվել առձեռն տուժողին կամ փոխանցվել, օրինակ, նրա բանկային հաշվին և այլն: Բացի այդ, վնասի հարթման այլ տեսակներ են տուժողից ներողություն խնդրելը (այդ թվում՝ հրապարակայնորեն), որևէ օգնություն ցուցաբերելը (նյութական, ֆիզիկական), պատճառված վնասը վերացնելը և այլն»²²:

Վ.Վ. Սվերչկովը նշում է, որ «վնասը հարթել» և «վնասը հատուցել» հասկացությունների տարբերությունը իրավական գործողության բնույթի մեջ՝ համապատասխան տեսակի վնասներ «հաղթահարելով»: Եթե գույքային վնասը «հատուցվում» է, ապա ֆիզիկական և բարոյական վնասը «հարթվում է այլ եղանակով»²³:

²¹ Տե՛ս Тадевосян Л.З., Проблемы ответственности за неоконченную преступную деятельность по уголовному законодательству Республики Армения. Дисс. ... докт. юрид. наук. М., 2009, էջ 329:

²² Տե՛ս Марфицин П.Г., Прекращение уголовного дела в связи с примирением с потерпевшим. // Законодательство и практика. № 2. Омск: Изд-во Ом. юрид. ин-та МВД России, 1999, էջ 37:

²³ Տե՛ս Сверчков В.В., Актуальные вопросы освобождения от уголовной ответственности в связи с деятельным раскаянием // Государство и право. № 12. М.: Наука, 1999, էջ 58:

Գտնում ենք, որ անընդունելի է օրենսգրքի հեղինակների մոտեցումը, որ տու-
ժողին պատճառված վնասի հատուցումը կամ հարթումը այլևս չպետք է դիտարկ-
վի, որպես տուժողի և հանցանք կատարած անձի՝ հաշտության հիմքով քրեական
պատասխանատվությունից ազատելու առանձին օրենսդրական պայման: Վեր-
ջին դիրքորոշումը հիմնավորվում է այն հանգամանքով, որ նշված հիմքով քրեա-
կան պատասխանատվությունից ազատելը նոր քրեական օրենսգրքով
նախատեսվել է որպես պարտադիր հիմք, այլ կերպ՝ եթե առկա են ՀՀ քրեական
օրենսգրքի 83-րդ հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված պայմանները, ապա վա-
րույթն իրականացնող մարմնի կողմից հանցանք կատարած անձին քրեական
պատասխանատվությունից ազատելը կրում է պարտադիր (իմպերատիվ) բնույթ,
ինչպես նաև տուժողի և հանցանք կատարած անձի հաշտության դեպքերը ընդ-
լայնվել են՝ տարածվելով դրանք նաև միջին ծանրության հանցանքների կատար-
ման վրա: Ստացվում է, որ օրենդիրը մի կողմից՝ վարույթն իրականացնող
մարմնի համար սահմանել է նշված հիմքի կիրառելիության իմպերատիվություն
և նշված հիմքի կիրառելիության ընդլայնում (տարածելով միջին ծանրության
հանցանքերի վրա), իսկ մյուս կողմից բացառել է տուժողին պատճառված վնա-
սի հատուցման կամ հարթման պայմանի նախատեսումը, որպիսի հանգամանքը
գործնականում նպաստելու է նշված հիմքի ձևական կիրառման դեպքերին:
Այսինքն՝ վարույթն իրականացնող մարմինը զրկված է լինելու գնահատելու տու-
ժողին պատճառված վնասի հատուցման կամ հարթման հանգամանքների առ-
կայությունը կամ բացակայությունը, որպիսի հանգամանքի բացակայությունն
իր հերթին արգելք չի հանդիսանալու վարույթն իրականացնող մարմնի համար
չազատել հանցանք կատարած անձին քրեական պատասխանատվությունից:

Բացի այդ, տուժողի և հանցանք կատարած անձի՝ հաշտության հիմքով քրե-
ական պատասխանատվությունից ազատելը (ՀՀ քրեական օրենսգրքի 83-րդ հոդ-
ված) վերականգնողական արդարադատության դրսևորումներից մեկն է, որի
կարևոր խնդիրն է, պարզել տուժողի պահանջները, հաշվի առնել դրանք և հա-
տուցել նրան պատճառած վնասը, բարձրացնել տուժողի դերը քրեական դատա-
վարությունում, ինչպես նաև տնտեսել քրեաիրավական հարկադրանքը՝
հանցավորի պատասխանատվությունը սահմանափակելով տուժողին պատճառ-
ված վնասները հատուցելով:

Հաշվի առնելով վերոգրյալը, գտնում ենք, որ անհրաժեշտ է օրենսդրական
փոփոխություններ կատարել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 83-րդ հոդվածում՝ նախա-
տեսելով տուժողին պատճառված վնասի հատուցման կամ հարթման պայման,
նշվածը նաև հիմնավորվում է հատկապես այն հանգամանքով, որ ՀՀ նոր քրեա-
կան օրենսգրքի հայեցակարգում չկան հիմնավորումներ խնդրո առարկա պայ-
մանի չնախատեսման վերաբերյալ, հակառակը՝ հայեցակարգի վերաբերելի մասի
ուսումնասիրությունից հետևում է, որ տուժողին պատճառված վնասի հատուց-
ման կամ հարթման պայմանը չի ենթարկվել փոփոխության:

Հարկ է փաստել, որ ի տարբերություն ՀՀ նախկին քրեական օրենսգրքի 73-րդ հոդվածի կարգավորման՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 83-րդ հոդվածի համակարգային վերլուծությունից հետևում է, որ եթե հանցանք կատարած անձի կողմից իրականացվել են քննարկվող հոդվածում սահմանված բոլոր պայմանները (միաժամանակ հանցանքում բացակայում են ընտանիքում բռնության հատկանիշներ), վարույթն իրականացնող մարմինը կաշկանդված է նրան քրեական պատասխանատվությունից ազատելու մասին որոշում կայացնելու պարտականությամբ, քանի որ օրենսդիրը վարույթն իրականացնող մարմնի համար սահմանել է պարտականություն՝ նախատեսելով «ազատվում է քրեական պատասխանատվությունից» բառակապակցությունը:

Այդ կապակցությամբ՝ ՀՀ նոր քրեական օրենսգրքի հայեցակարգի հեղինակները նշել են, որ պետք է հստակ սահմանել, որ տուժողի և հանցավորի հաշտության պարագայում դատարանը հանցանք կատարած անձին ոչ թե կարող է ազատել, այլ ազատում է քրեական պատասխանատվությունից²⁴:

Գրականությունում գոյություն ունեն մոտեցումներ, որոնց համաձայն՝ քննարկվող ոլորտում հայեցողական (դիսպոզիտիվ) նորմերն էական թերություն են հանդիսանում՝ նվազեցնելով դրանց դրական առաքելությունը: Վերոնշյալ մոտեցումը հիմնավորվում է նրանով, որ տվյալ անձին քրեական պատասխանատվությունից ազատելը յուրաքանչյուր դեպքում կախված է ոչ միայն վերջինիս կողմից հանցանք կատարելուց հետո քննարկվող նորմերով նախատեսված դրական վարքագծի դրսևորումից, այլ նաև դատավորի, դատախազի, քննիչի հայեցողությունից: Նման կարգով քրեական պատասխանատվությունից ազատելն իրավակիրառողների կողմից կարող է իրականացվել ոչ օբյեկտիվ, և կայացված որոշումները՝ չհամապատասխանել արդարության սկզբունքին²⁵:

Վերջին մոտեցումը հիմնավորում են նրանով, որ քրեական օրենսգրքում սահմանված «կարող է ազատվել քրեական պատասխանատվությունից» ձևակերպումը ենթադրում է, որ քրեական պատասխանատվությունից ազատելու հիմք է հանդիսանում ոչ այնքան օրենսդրի կողմից սահմանված բոլոր պայմանների կատարումը, անձի՝ հանցանք կատարելուց հետո դրսևորած դրական վարքագիծը, որքան քննիչի, դատախազի և դատավորի հայեցողությունը: Նման մոտեցումը դժվար թե հնարավոր լինի գնահատել իրավաչափ, հատկապես եթե հաշվի առնենք այն, որ իրավակիրառ մարմինների հայեցողությունը ոչ միշտ է լինում օբյեկտիվ և արդար:

Իրավակիրառ գործունեությունում քննարկվող հարցի կապակցությամբ հայեցողական մոտեցումը կարող է առաջացնել որոշակի բարդություններ, մասնավորապես՝ այն ժամանակ, երբ նույն փաստական հանգամանքներով երկու

²⁴ Տե՛ս Հայաստանի Հանրապետության նոր քրեական օրենսգրքի հայեցակարգ, էջ 61:

²⁵ Տե՛ս Алиперов Х., Освобождение от уголовной ответственности (уголовно-правовые аспекты)//Законность. № 5. М., 1999, էջ 20:

քրեական վարույթներից մեկը կարճվում է, իսկ երկրորդը՝ ոչ: Մինչդեռ Լ.Վ. Գոլովկոն առաջարկում է պահպանել քրեական պատասխանատվությունից ազատելու գոյություն ունեցող ֆակուլտատիվությունը՝ պատճառաբանելով, որ պետք է հաշվի առնել հասարակության կարծիքը: Առարկելով իր ընդդիմախոսներին՝ նա նշում է, որ ժամանակն է դադարել իրավակիրառողների հայեցողության մեջ չարիք տեսնելը. դա միայն իրավական տեխնիկայի ռճաճևն է, որի միջոցով պրակտիկ աշխատողներին հնարավորություն է ընձեռվում իրավիճակը հիմնավորված անհատականացնելու²⁶:

Բացի այդ, իրավական հարաբերությունները կարգավորող դիսպոզիտիվ մեթոդն օգտագործելիս օրենսդրի կամքն ուղղված է կոնկրետ իրադրության բոլոր հանգամանքները առավելագույնս հաշվի առնելուն: Իրականում անհնար է նորմատիվ մակարդակում կանխատեսել բազմազան իրավիճակներ և փաստեր, ինչպես նաև հանցանք կատարած անձանց առանձնահատկությունները, և դրանցից յուրաքանչյուրին սահմանել համարժեք օրենսդրական կարգավորում:

Այսպիսով, կարող ենք եզրակացնել, որ գրականությունում նշված հարցի վերաբերյալ առկա չէ միասնական մոտեցում. մի խումբ գիտնականներ կարծում են, որ տուժողի և հանցանք կատարած անձի՝ հաշտության հիմքով քրեական պատասխանատվությունից ազատելը պետք է լինի իմպերատիվ, քանի որ վարույթն իրականացնող մարմինը նույնական փաստական հանգամանքներով տարբեր քրեական վարույթներով չի կարող ապահովել միատեսակ կիրառելիություն, ինչը վտանգելու է արդարության սկզբունքի ապահովվումը, իսկ որոշ գիտնականներ գտնում են, որ դիսպոզիտիվության առկայությունն արդարացված է՝ պայմանավորված քրեական պատասխանատվության անհատականացման սկզբունքով, որի ապահովման համար անհրաժեշտ է հաշվի առնել մի շարք պայմաններ և հանգամանքներ, որոնք սպառնիչ կերպով չեն կարող նախատեսվել օրենսդրությամբ և կարող են գնահատվել միայն վարույթն իրականացնող մարմնի կողմից կոնկրետ քրեական վարույթով:

ՀՀ քրեական օրենսգրքի 82-րդ հոդվածի 5-րդ մասը սահմանում է, որ «Նախկինում սույն հոդվածով նախատեսված հիմքով քրեական պատասխանատվությունից ազատված անձը չի կարող նույն հիմքով կրկին ազատվել քրեական պատասխանատվությունից»:

Նշված նորմի վերլուծությունից հետևում է, որ օրենսդիրը նախատեսել է սահմանափակում, այն դեպքում, երբ քրեական վարույթի քննությամբ պարզվում է, որ հանցանք կատարած անձն արդեն իսկ նախկինում քրեական պատասխանատվությունից ազատվել է նույն հիմքով, ապա դրանից հետո վարույթն իրականացնող մարմինը չի կարող կրկին նույն անձին քրեական պատասխանատվությունից ազատել տուժողի հետ հաշտվելու հիմքով: Այլ կերպ՝ արգելքը

²⁶ Стіу Головки Л.В., Альтернативы уголовному преследованию в современном праве: Монография. М.: Юрид. центр Пресс, 2002, էջ 267-268:

կիրառելի է այն դեպքում, եթե հանցանք կատարած անձի վերաբերյալ առկա է վարույթն իրականացնող մարմնի կողմից՝ տուժողի և հանցանք կատարած անձի՝ հաշտության հիմքով քրեական պատասխանատվությունից ազատելու դատավարական ակտ: Նույն հիմքով կրկին ազատվելու անթույլատրելիությունը հիմնավորվում է այն հանգամանքով, որ օրենսդիրը բացառել է հանցանք կատարած անձի մոտ անպատժելիության զգացման ձևավորումը, այլ խոսքով՝ հանցանք կատարած անձը տուժողի հետ հաշտվելու հիմքով քրեական պատասխանատվությունից ազատվելուց հետո չի ուղղվել, այլ հակառակը՝ շարունակել է իր հանցավոր վարքագիծը՝ կատարելով նոր հանցանք:

Համաձայնելով օրենսդրի հետ՝ այնուամենայնիվ, կարծում ենք, որ խնդրո առարկա նորմի օրենսդրական ձևակերպման առկա պայմաններում գործնականում ամբողջովին չի իրագործվելու օրենսդրի հիշյալ նպատակը: Բանն այն է, որ օրենսդրի կողմից նախատեսված բացառությունը վերաբերելի չէ այն դեպքերին, երբ, օրինակ, անձը նախկինում քրեական պատասխանատվությունից ազատվել է գործուն գղջալու հիմքով, քանի որ նշված հիմքով պատասխանատվությունից ազատված անձը կրկին կարող է քրեական պատասխանատվությունից ազատվել արդեն տուժողի հետ հաշտվելու հիմքով: Ստացվում է այնպիսի իրավիճակ, որ նախկին հանցանքի կատարման համար գործուն գղջալու հիմքով քրեական պատասխանատվությունից ազատված անձը կարող է կատարել նոր հանցանք (ոչ մեծ կամ միջին ծանրության), ապա կրկին ազատվել քրեական պատասխանատվությունից արդեն ՀՀ քրեական օրենսգրքի 83-րդ հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված հիմքով:

Արդյո՞ք նշված օրենսդրական կարգավորման պայմաններում կարող է իրագործվել օրենսդրի նպատակը՝ բացառել հանցանք կատարած անձի մոտ անպատժելիության զգացման ձևավորումը:

Գտնում ենք, որ նշված օրենսդրական ձևակերպման պայմաններում գործնականում չի հաշտովելու ամբողջությամբ իրագործել օրենսդրի նպատակը: Բանն այն է, որ նշված նորմի նախատեսմամբ՝ օրենսդիրը դրանով կարգավորել է հասարակական հարաբերություններ, որոնք բացառապես վերաբերելի են տուժողի և հանցանք կատարած անձի՝ հաշտության հիմքով քրեական պատասխանատվությունից ազատելուն, մինչդեռ նշված օրենսդրական սահմանափակումը պետք է իրականացվեր քրեական պատասխանատվությունից ազատելու ինստիտուտի հաշվառմամբ: Այլ խոսքով՝ օրենսդրի կողմից նման սահմանափակման նախատեսումը չպետք է վերաբերեր բացառապես քննարկվող հիմքին: Ի վերջո օրենսդրական սահմանափակման նախատեսման տեսանկյունից կարևոր չէ, թե հանցանք կատարած անձը նախկինում որ հիմքով (գործուն գղջալու՞, թե՞ տուժողի հետ հաշտվելու հիմքով) է ազատվել քրեական պատասխանատվությունից, կարևորը այն է, որ հանցանք կատարած անձն արդեն իսկ մեկ անգամ ազատվել է քրեական պատասխանատվությունից քննարկվող հիմքերից որևիցե մեկով, որը

դրաներվել է վարույթն իրականացնող մարմնի կողմից խրախուսական նորմի կիրառմամբ և վերջինիս ներելով այն նպատակով, որ քրեական պատասխանատվությունից ազատված անձն այլևս նոր հանցանք չի կատարի, հակառակ դեպքում՝ կրացառվի կրկնակի խրախուսական նորմի կիրառումը:

Հատկանշական է, որ նույնական օրենսդրական սահմանափակում նախատեսված է նաև ՀՀ քրեական օրենսգրքի 81-րդ հոդվածի՝ «**Քրեական պատասխանատվությունից ազատելը գործուն զղջալու հիմքով**» 2-րդ մասով, որի համաձայն՝ «Նախկինում սույն հոդվածով նախատեսված հիմքով քրեական պատասխանատվությունից ազատված անձը չի կարող նույն հիմքով կրկին ազատվել քրեական պատասխանատվությունից»:

Այսպիսով, գտնում ենք, որ անհրաժեշտ է ՀՀ քրեական օրենսգրքի 81-րդ հոդվածի 2-րդ մասում և 82-րդ հոդվածի 5-րդ մասում կատարել օրենսդրական համապատասխան փոփոխություններ, որոնց դեպքում գործուն զղջալու և տուժողի հետ հաշտվելու հիմքերով քրեական պատասխանատվությունից ազատված անձը չի կարող կրկին ազատվել քրեական պատասխանատվությունից նույն հիմքերով, որպիսի հանգամանքն իր հերթին կապահովի օրենսդրի նպատակը՝ բացառել հանցանք կատարած անձի մոտ անպատժելիության զգացման ձևավորումը:

Եզրակացություն

Տուժողի և հանցանք կատարած անձի՝ հաշտության հիմքով քրեական պատասխանատվությունից ազատելու հիմքի կիրառման հիմնախնդիրներին նվիրված սույն գիտական աշխատանքում կատարվել են ներքոհիշյալ եզրահանգումները.

- Տուժողի և հանցանք կատարած անձի՝ հաշտության հիմքով անձը չի կարող ազատվել քրեական պատասխանատվությունից, եթե վերջինս կատարել է համակցությամբ հանցանք, քանի որ վերջինիս կողմից կատարված հանցանքը՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 3-րդ հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ կետի համաձայն՝ չի կարող համարվել առաջին անգամ կատարված հանցանք:
- Տուժողի և հանցանք կատարած անձի հաշտության դեպքերը միջին ծանրության հանցանքների վրա տարածելով՝ գործնականում ընդլայնվելու է նշված հիմքի կիրառելիությունը, ինչն իր հերթին բեռնաթափելու է վարույթն իրականացնող մարմնի ծանրաբեռնվածությունը:
- Հաշտությունը գործընթաց և արդյունք է, որն իր բնույթով ինքնուրույն և ազատ կամարտահայտության վրա հիմնված փոխադարձ համաձայնություն է՝ ուղղված տուժողի և հանցանք կատարած անձի միջև առաջացած հանցանքի հետևանքները վերացնելուն, իրավական միջոցներով հասարակական հարաբերությունները վերականգնելուն և պահպանելուն:

- Անհրաժեշտ է օրենսդրական փոփոխություններ կատարել «ՀՀ քրեական օրենսգրքի 82-րդ հոդվածում» նախատեսելով տուժողին պատճառված վնասի հատուցման կամ հարթման պայման, քանի որ նման օրենսդրական կարգավորման պայմաններում վարույթն իրականացնող մարմինը զրկված է լինելու գնահատելու նշված հանգամանքի առկայությունը կամ բացակայությունը, ինչի բացակայությունն իր հերթին արգելք չի հանդիսանալու վարույթն իրականացնող մարմնին համար չազատել անձին քրեական պատասխանատվությունից, որպիսի հանգամանքը չի բխում վերականգնողական արդարադատության պահանջներից (տուժողի և հանցանք կատարած անձի հաշտության հիմքը հանդիսանում է վերականգնողական արդարադատության դրսևորման եղանակ):
- ՀՀ քրեական օրենսգրքի 81-րդ հոդվածի 2-րդ և 82-րդ հոդվածի 5-րդ մասերում անհրաժեշտ է կատարել այնպիսի փոփոխություններ, որոնց դեպքում գործուն գղջալու և տուժողի հետ հաշտվելու հիմքերով քրեական պատասխանատվությունից ազատված անձը չկարողանա կրկին ազատվել քրեական պատասխանատվությունից նույն հիմքերով, որպիսի հանգամանքն իր հերթին ապահովվելու է օրենսդրի նպատակը՝ բացառելու է հանցանք կատարած անձի մոտ անպատժելիության զգացման ձևավորումը:

Գրականության ցանկ (reference list, список литературы)

1. Հայաստանի Հանրապետության նոր քրեական օրենսգրքի հայեցակարգ:
Concept of the new Criminal Code of the Republic of Armenia.
2. ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2011 թվականի հուլիսի 13-ի թիվ ԵԱԶԳ/0157/01/10 որոշում:
Clause 18 of Decision № EAKD/0157/01/10 of the RA Court of Cassation, dated July 13, 2011.
3. Արմավիրի մարզի առաջին աստիճանի ընդհանուր իրավասության դատարանի 2023 թվականի ապրիլի 28-ի թիվ ԱԲԳ/0302/01/22 որոշում:
Decision of the Court of General Jurisdiction of the First Instance of Armavir Marz, dated April 28, 2023 in Case № ARD/0302/01/22.
4. Аликперов Х., Освобождение от уголовной ответственности в связи с примирением с потерпевшим // Законность. № 6. М., 1999. С. 12.
Alikperov Kh., Exemption from Criminal Liability in Connection with Reconciliation with the Victim // Legality. № 6 - М., 1999, page 12.
5. Гальперин И.М., Наказание: социальные функции, практика применения. М.: Юрид. лит., 1983. С. 206.
Galperin I.M. Punishment: Social Functions, Practice of Application – М.: Leg. lit., 1983, page 206.
6. Гальперин И.М., Об уголовном преследовании, осуществляемом потерпевшим в советском уголовном процессе // Советское государство и право. № 10. М.: Наука, 1957. С. 52.
Galperin I.M. On the Criminal Prosecution Carried out by the Victims in the Soviet Criminal Procedure // The Soviet State and Law. № 10. М.: Nauka, 1957, page 52.
7. Головки Л.В., Альтернативы уголовному преследованию в современном праве: Монография. М.: Юрид. центр Пресс, 2002. С. 267-268.
Golovko L.V. Alternatives to criminal prosecution in contemporary law. Monograph / - М.: Leg. Cent. Press, 2002, pages 267-268.
8. Давыдов П.М., Мирский Д.Я., Прекращение уголовных дел. М.: Юрид. лит., 1963. С. 60.
Davidov P.M., Mirskiy D.Ya., Termination of Criminal Cases. М.: Leg. Lit., 1963, page 60.
9. Ерохина Н.В., Прекращение уголовного дела и (или) уголовного преследования в связи с деятельным раскаянием на стадии предварительного расследования. М.: Изд-во Моск. ун-та МВД России, 2002. С. 28.
Yerokhina N.V. Termination of a Criminal Case and/or Criminal Prosecution in Connection with Active Repentance in the Stage of Preliminary Investigation. – М.: Publ. Moscow, uni. MIA of Russia, 2002, page 28.

10. Катъкало С.И., Лукашевич В.З., Судопроизводство по делам частного обвинения. Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1972. С. 123.
Katkalo S.I., Lukashevich V.Z., Trial Proceedings for Private Charges L.: Publ. Leningr. uni., 1972, page 123.
11. Келина С.Г., Теоретические вопросы освобождения от уголовной ответственности. / Отв. ред.: Пионтковский А.А. М.: Наука, 1974. С. 159.
Kelina S.G., Theoretical Issues of Exemption from Criminal Liability. / EIC: Piontkovskiy A.A. – M.: Nauka, 1974, page 159.
12. Кузнецова Н., Частичное прекращение уголовного дела при множественности преступлений // Законность. № 3. М., 2001. С. 31.
Kuznetsova N., Partial Termination of a Criminal Case in Case of Multiple Crimes // Legality. № 3 - M., 2001, page 31.
13. Лохвицкий А., Курс русского уголовного права. С.-Пб.: Журн. М-ва юст., 1867. С. 266-267.
Lokhvitskiy A. Russian Criminal Law Course – S.-Pb.: Journal of the Min. of Just., 1867, pages 266-267.
14. Марфицин П.Г., Прекращение уголовного дела в связи с примирением с потерпевшим. // Законодательство и практика. № 2. Омск: Изд-во Ом. юрид. ин-та МВД России, 1999. Стр. 37.
Marfitsin P.G., Termination of the Criminal Case due to Reconciliation with the Victim. // Law and Practice. № 2 - Omsk: Publ. Om., uni. MIA of Russia, 1999, page 37.
15. Матвеева Ю.В., Освобождение от уголовной ответственности в связи с деятельным раскаянием: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. М., 2001. С. 19.
Matveeva Yu. V., Exemption from criminal liability in connection with active repentance: Diss. Abstr. ... PhD in Law - M., 2001, page 19.
16. Плиско Р.К., Освобождения от уголовной ответственности в связи с примирением с потерпевшим: Дис. ... канд. юрид. наук. Владивосток, 2009. С. 145.
Plisko R.K., Exemption from Criminal Liability in Connection with Reconciliation with the Victim, Diss. ... PhD in Law. Vladivostok, 2009, page 145.
17. Сверчков В.В., Актуальные вопросы освобождения от уголовной ответственности в связи с деятельным раскаянием // Государство и право. № 12. М.: Наука, 1999. С. 58.
Sverchkov V.V., Actual Issues of Exemption from Criminal Liability in Connection with Active Repentance // State and Law. № 12 - M.: Nauka, 1999, page 58.
18. Тадевосян Л.З., Проблемы ответственности за неоконченную преступную деятельность по уголовному законодательству Республики Армения: Дис. ... докт. юрид. наук. М., 2009. С. 329.
Tadevosyan L.Z., Problems of Responsibility for Unfinished Criminal Activity

under the Criminal Legislation of the Republic of Armenia. Diss. ... PhD in Law. – M., 2009, page 329.

19. Ульянов В.Г., Реализация прав потерпевших в российском уголовном процессе: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Краснодар, 1998. С. 13-14.
Ulyanov V.G., Exercise of the Rights of Victims in the Russian Criminal Process: Diss. Abstr. ... PhD in Law. Krasnodar, 1998, pages 13-14.
20. Ценева В.В., Освобождение от уголовной ответственности в связи с примирением с потерпевшим: Дис. ... канд. юрид. наук. Кемерово. 2002. С. 153.
Tseneva V.V., Exemption from Criminal Liability in Connection with Reconciliation with the Victim, Diss. ... PhD in Law. Kemerovo, 2002, page 153.
21. Якобашвили Г.М., Освобождение от уголовной ответственности в связи с примирением с потерпевшим: Дис. ... канд. юрид. наук. М., 2002. С. 4-5.
Yakobashvili G.M., Exemption from Criminal Liability due to Reconciliation with the Victim: Diss. ... PhD in Law - M., 2002, pages 4-5.

Hayk Harutyunyan

*Senior Prosecutor of Prosecutor's Office of Yerevan City, Ph.D. in Law,
Lecturer at French University in Armenia, Faculty of Law*

CURRENT ISSUES RELATED TO RELEASE FROM LIABILITY BASED ON THE RECONCILIATION BETWEEN THE VICTIM AND THE OFFENDER¹

Abstract

Relevance and expediency: Reconciliation between the victim and the offender as a ground for release from criminal liability envisaged by Article 82 of the Criminal Code of the Republic of Armenia was studied in the scope of this work.

The above-mentioned ground for release from criminal liability was envisaged by the RA Criminal Code adopted on April 18, 2003, for the first time, and more detailed regulations of the application of the mentioned ground were envisaged by the Criminal Code adopted on May 5, 2021.

Meanwhile, it can be stated that questions arise in the course of application of the mentioned ground, the answers whereto are not provided by the current legislation or by the RA judicial practice. Particularly– What is reconciliation? Can the offender committing a combined crime be released from criminal liability based on the discussed ground? Is release from liability based on the reconciliation with the victim the right or the obligation of the law-enforcement authority?

The above-mentioned questions, as well as many other questions which are addressed in this work, require answers, conditioned by the necessity of application of criminal legal basis.

The Purpose of the Article: The study of criminal and legal issues related to the reconciliation between the victim and the offender as a ground for release from criminal liability.

Results: The author provided the definition of reconciliation, identified practical issues regarding application of the term “first-time offender”, proved the issues regarding the limited application of the ground envisaged by Article 82 (5) of the RA Criminal Code.

Practical and theoretical significance of the results: The theoretical significance is that the results shall serve as a theoretical ground for further studies, and the practical significance is that it can be used for the improvement of criminal legislation and for establishing a practice.

Keywords: first-time offender; reconciliation between the victim and the offender, compensation or settlement of the damage caused, crime of minor or medium gravity, release from criminal liability.

¹ The article was presented on 01.09.2023 and was reviewed on 13.11.2023.

Айк Арутюнян

*Старший прокурор Прокуратуры города Еревана,
кандидат юридических наук,
преподаватель юридического факультета
Французского университета в Армении*

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ОСВОБОЖДЕНИЯ ОТ УГОЛОВНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ НА ОСНОВАНИИ ПРИМИРЕНИЯ ПОТЕРПЕВШЕГО И ЛИЦА, СОВЕРШИВШЕГО ПРЕСТУПЛЕНИЕ¹

Абстракт

Актуальность и целесообразность. В рамках данной работы изучению подвергнуто основание освобождения от уголовной ответственности - примирения потерпевшего и лица, совершившего преступление, предусмотренное статьей 82 Уголовного кодекса РА.

Упомянутое основание освобождения от уголовной ответственности впервые было предусмотрено Уголовным кодексом РА от 18 апреля 2003 года, а Уголовным кодексом, принятым 5 мая 2021 года, было предусмотрено более подробное регулирование применения указанного основания.

Между тем, можно аргументировать, что во время применения обсуждаемого основания возникают вопросы, ответы на которые не даны ни в действующем законодательстве, ни в судебной практике РА. В частности, что такое примирение, может ли лицо, совершившее преступление в совокупности, быть освобождено от уголовной ответственности на рассматриваемом основании, освобождение от уголовной ответственности на основании примирения с потерпевшим является правом или обязанностью правоприменительного органа.

Упомянутые и другие выдвинутые вопросы, к которым мы обратились в рамках данной работы, требуют решения, обусловленного необходимостью полноценного применения уголовно-правовой базы.

Цель статьи. Изучение уголовно-правовых задач основания освобождения от уголовной ответственности - примирения потерпевшего и лица, совершившего преступление.

Результаты. Автором дано определение примирения, раскрыты практические проблемы применения понятия «лицо, совершившее преступление впервые», доказаны проблемы применения ограничения основания, предусмотренного частью 5 статьи 82 Уголовного кодекса РА.

¹ Статья была представлена 01.09.2023 и прошла рецензирование 13.11.2023.